

WOJCIECH KWASOWSKI

ZASOLENIE GLEB I SKŁAD JONOWY SOLI ŁATWO ROZPUSZCZALNYCH W WODZIE W REJONIE WPŁYWU ELEKTROCIĘPŁOWNI SIEKIERKI

Katedra Gleboznawstwa SGGW w Warszawie

WSTĘP

Przemysł energetyczny jest obecnie jednym z największych źródeł zanieczyszczenia środowiska przyrodniczego, emitując szczególnie duże ilości substancji gazowych, głównie CO_2 i SO_2 . Wydzielany CO_2 choć nietoksyczny, nie jest obojętny dla środowiska, natomiast SO_2 stanowi bardzo uciążliwe zanieczyszczenie gazowe. Oprócz tlenków siarki do atmosfery wydzielane są toksyczne tlenki azotu (NO i NO_2). W procesie spalania powstają również nietoksyczne pyły złożone głównie z SiO_2 , CaO , Al_2O_3 i Fe_2O_3 . Ponadto przy stosowaniu węgla zawierającego lit, wanad, beryl, uran, fluor, kadm, ołów, rad i inne, powstają związki tych pierwiastków, które są najczęściej bardzo szkodliwe dla roślin, zwierząt i ludzi. Wielu autorów badało już wpływ elektrociepłowni na środowisko, biorąc jednak najczęściej pod uwagę metale ciężkie [Kucowski i in. 1987; Rejman, Truszkowska 1985; Pacyna 1980].

Celem tej pracy jest próba określenia, czy i w jaki sposób inne jony soli emitowane przez duży zakład energetyczny – Elektrociepłownię Siekierki – wpływają na otaczające go środowisko.

METODYKA BADAŃ

Badania terenowe przeprowadzono jesienią 1989 r. oraz wiosną 1990 r. Elektrociepłownia Siekierki leży w południowo-wschodniej części lewobrzeżnej Warszawy przy ulicy Augustówki 1, na starym tarasie Wisły. Około 60% badanego terenu to gleby antropogeniczne zieleńców przyulicznych i osiedlowych oraz parków. Pozostałą część stanowią gleby aluwialne użytkowane rolniczo. Teren wokół Elektrociepłowni Siekierki – wykorzystując mapę Warszawy w skali 1:1000 – podzielono na 120 kwadratów, każdy o boku 500 m. Z każdego z tych kwadratów pobrano próbę mieszaną z poziomu 0–10 cm, na którą składało się 10 prób indywidualnych. Próby gleb powietrznie suche roztarto i przesiano przez sito o średnicy oczek 1 mm, biorąc do analiz tylko części ziemiste (< 1 mm). Sole

rozpuszczalne ekstrahowano wodą redestylowaną zachowując stosunek wagowy gleby do wody jak 1 : 5. Mieszaninę wodno-glebową mieszano na mieszadle rotacyjnym przez 1 godzinę, a następnie oddzielono roztwór wodny od części stałych na lejkach porcelanowych z filtracyjnym wkładem bibułowym w układzie wodnych pomp próżniowych.

W uzyskanych klarownych ekstraktach wodnych oznaczano:

Ca^{+2} , K^+ , Na^+ – metodą fotopłomieniową,

Mg^{+2} – metodą absorpcji atomowej (techniką AAS),

SO_4^{-2} – nefelometrycznie,

Cl^- – argentometrycznie wobec K_2CrO_4 miareczkując $0,01\text{M AgNO}_3$,

HCO_3^- – acidometrycznie wobec oranżu metylowego miareczkując $0,01\text{M}$

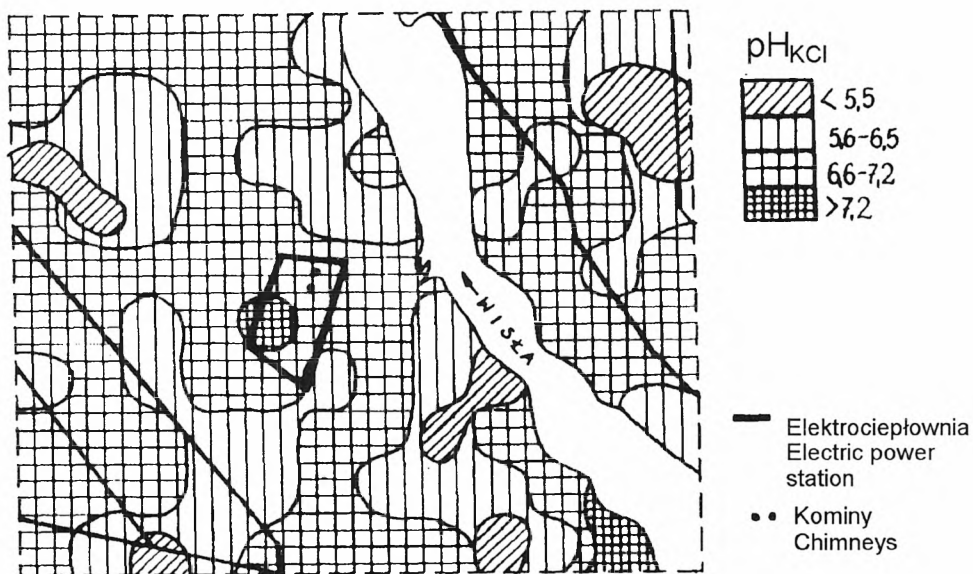
H_2SO_4 ,

pH – elektrometrycznie.

WYNIKI BADAŃ

Gleby o odczynie obojętnym (pH w 1n KCl 6,6–7,2) zajmują 58% badanej powierzchni, a lekko kwaśne (pH w 1n KCl 5,6–6,5) 32%. W kilku punktach zaobserwowano zakwaszenie gleby, które może być spowodowane rolniczym użytkowaniem tych terenów (rys. 1).

Zawartość w glebie Ca^{+2} rozpuszczalnego w wodzie waha się w granicach 0,7–19,2 mg/100 g gleby. Największą część badanego terenu (ok. 65%) zajmują gleby, w których stężenie tego jonu jest wyższe od 5 mg/100 g gleby (rys. 2).

RYSUNEK 1. pH_{KCl} w warstwie 0–10 cm badanych gleb
FIGURE 1. pH_{KCl} in the 0–10 cm layer of investigated soils

TABELA 1. Zawartość jonów [mg/100 g gleby] w powierzchniowej warstwie gleb
 TABLE 1. Content of ions [mg/100g of soil] in the surface layer of soils

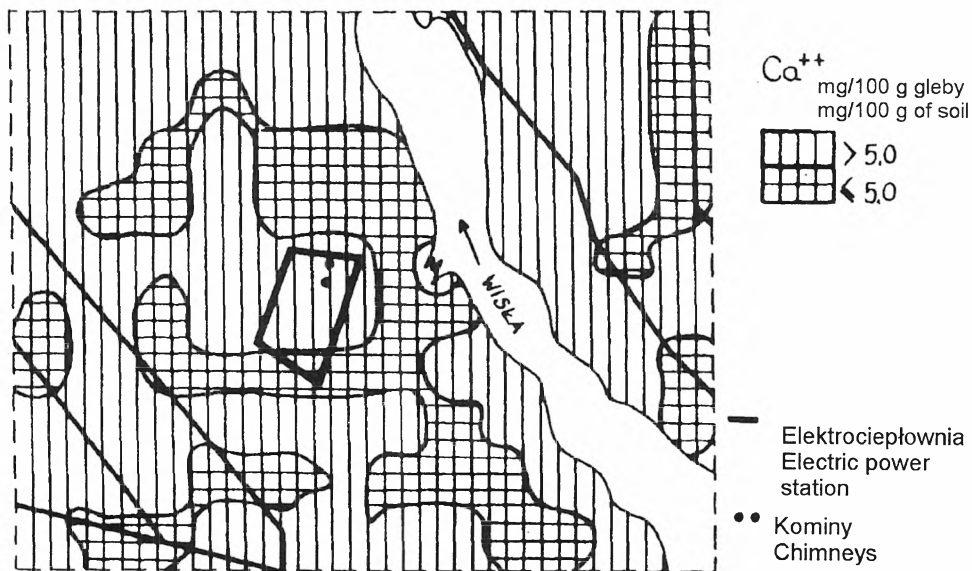
Jon – Ion	Przedziały za wartości jonów Classes of ions content	% powierzchni Percent of area
K ⁺	<6,0	84,0
	6,0–13,0	16,0
Na ⁺	<2,0	90,0
	2,0–7,0	10,0
Cl ⁻	< 4,0	96,0
	4,0–10,0	4,0
SO ₄ ⁻²	<4,0	1,0
	4,0–6,0	45,0
	6,0–10,0	42,0
	>10,0	12,0

Podwyższone stężenie jonu wodorowęglanowego HCO₃⁻ ponad 15 mg/100 g gleby występuje aż na 85% analizowanej powierzchni (rys. 3).

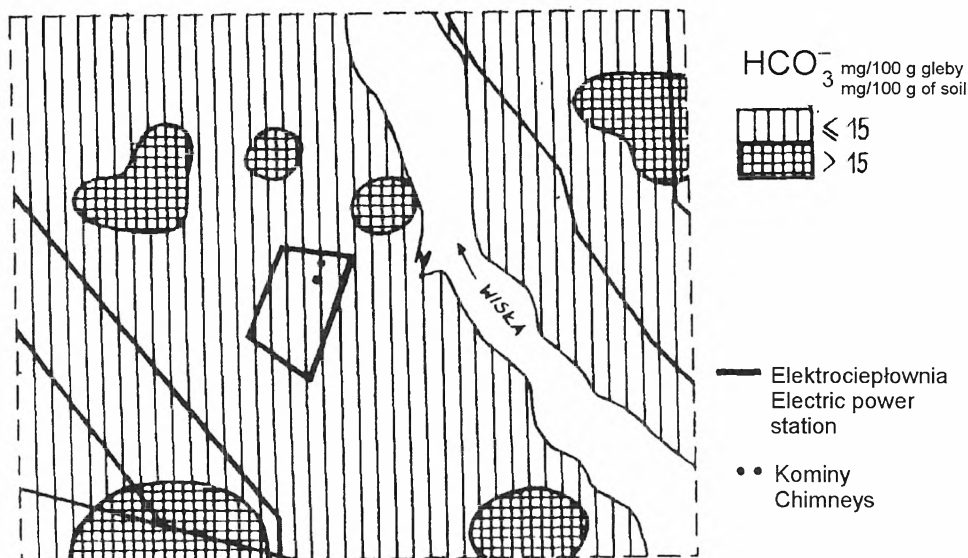
Stężenie kationu K⁺ mieści się w przedziale 0,48–13,08 mg/100 g gleby, jednak w 90 kwadratach (co stanowi 84% badanej powierzchni) zawartość potasu nie przekracza 6 mg/100 g gleby (tab. 1). Podobnie kształtują się zawartości Na⁺, którego stężenie waha się wprawdzie w granicach od 0,3 do 6,9 mg/100 g gleby, jednak na ok. 90% badanego terenu ilość sodu nie przekracza 2 mg/100 g (tab. 1)

Ostatnim analizowanym kationem jest Mg⁺², jego najwyższa zawartość wynosi 12 mg/100 g gleby. W przeciwieństwie do sodu i potasu stężenie magnezu na badanej powierzchni jest

średnie lub wysokie, gdyż na 52% terenu przekracza 2 mg/100 g gleby (rys. 4). Należy zwrócić uwagę, iż wyższe zawartości magnezu stwierdzano głównie w glebach na południe od elektrociepłowni.

RYSUNEK 2. Zawartość jonów Ca⁺⁺ w warstwie 0–10 cm badanych gleb
 FIGURE 2. Content of Ca⁺⁺ ions in the 0–10 cm layer of investigated soils

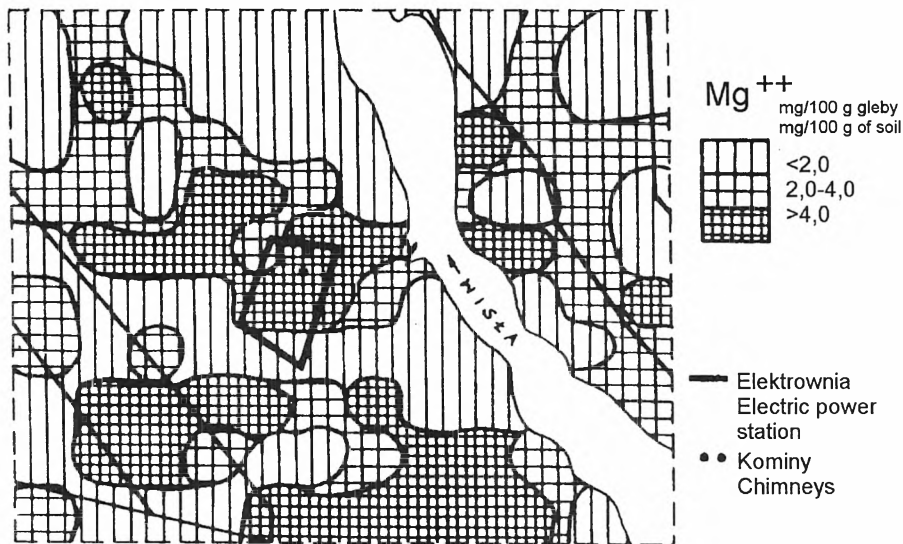
RYSUNEK 3. Zawartość jonów HCO_3^- w warstwie 0–10 cm badanych gleb
 FIGURE 3. Content of HCO_3^- ions in the 0–10 cm layer of investigated soils

Zawartość SO_4^{-2} w badanej glebie zmienia się w dużym zakresie od 4,1 do 51,2 mg/100 g gleby. Średnie stężenie tego jonu w granicach 4,0–6,0 mg/100 g gleby występuje na 45% analizowanej powierzchni, podwyższoną akumulację od 6,1 do 10,0 mg/100 g gleby notujemy na 42%, a najwyższą zawartość (ponad 10,0 mg/100 g gleby) na 12% badanego terenu (tab. 1).

Akumulacja jonu Cl^- nie wykazuje dużych wahań, bowiem na około 96% powierzchni zawartość tego anionu nie przekracza 4 mg/100 g gleby (tab. 1). Maksymalne stężenie Cl^- wynoszące 9,9 mg/100 g gleby odnotowano przy ulicy Jana Sobieskiego.

Suma jonów soli rozpuszczalnych oznaczona w powierzchniowych warstwach gleb terenów przyległych do elektrociepłowni waha się w granicach od 21,6 do 100,1 mg/100 g gleby. W strefie przyległej do elektrociepłowni na 26,9% analizowanej powierzchni gleba zawiera 20–40 mg/100 g gleby soli łatwo rozpuszczalnych, 25% 60–80 mg/100 g gleby, zaś na 8,3% – 80–100 mg/100 g gleby.

Oprócz ogólnej ilości soli rozpuszczalnych w glebie, istotnym czynnikiem jest również skład jonowy tych soli. Z analizy sekwencji kationowej wynika, że na 63,0% powierzchni dominuje jon Ca^{+2} , na 33,4% jon Mg^{+2} , a na 3,4% jon K^+ . Co się tyczy anionów, to aż na 94,6% powierzchni dominuje jon HCO_3^- a na 5,4% jon SO_4^{-2} . Rozpatrując typ hydrochemiczny badanych gleb stwierdzono pięć kombinacji, najważniejsza jest Ca-HCO_3 przeważająca na 60,3% analizowanego terenu, drugą była Mg-HCO_3 dominująca na 30,7% powierzchni, w dalszej kolejności K-HCO_3 – 3,6% powierzchni, Ca-SO_4 i Mg-SO_4 po 2,7% analizowanej powierzchni.

RYSUNEK 4. Zawartość jonów Mg^{++} w warstwie 0–10 cm badanych gleb
 FIGURE 4. Content of Mg^{++} ions in the 0–10 cm layer of investigated soils

DYSKUSJA

Podobne chociaż bardziej ogólne badania przeprowadził Czerwiński [1989], analizując skład kationowy i anionowy soli rozpuszczalnych w glebach Warszawy. Analogiczne badania składu chemicznego wyciągów wodnych gleb Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego wykonał Skawina [1958].

Uzyskane wyniki wskazują na wyraźną alkalizację badanych terenów (rys. 1). Jedyne w kilku punktach zaobserwowano zakwaszenie gleby, które może być spowodowane rolniczym użytkowaniem tych terenów. Alkalizacja wynika z wyraźnej kumulacji Ca^{+2} oraz HCO_3^- , które są ze sobą skorelowane. Obserwujemy występowanie wysokiej kumulacji jonu Ca^{+2} na tych samych powierzchniach, w których stwierdzono wysoką zawartość HCO_3^- . Podobne wyniki uzyskali inni autorzy [Skawina 1958; Skorupski 1976]. Potwierdzają to również wyniki Czerwińskiego [1989], który podaje wprawdzie w niektórych punktach Warszawy znacznie wyższe wartości, ale zaznacza, iż związane są one z pyłami cementowni, obszarami osiedli z nagromadzoną warstwą nasywową gleby lub zwapnowanymi gruntami ornymi.

Jon Mg^{+2} zajmuje drugie miejsce po jonie Ca^{+2} . Ponad połowę badanego terenu zajmują gleby o wyższym stężeniu magnezu w porównaniu z wynikami badań na terenie Warszawy [Czerwiński 1989]. Te podwyższone zawartości Mg są porównywalne ze stężeniem tego pierwiastka w glebach Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego [Skawina 1958, 1967; Laudyn 1982]. Ostatecznie można sądzić, iż jon magnezowy wpływa na alkalizację badanych powierzchni. Stężenia kationów K^+ i Na^+ nie wpływają już tak zdecydowanie na alkalizację gleby. Zawartość kationu K^+ w pewnych punktach jest zbliżona do jego stężeń w glebach na terenach przemysłowych [Skawina 1967; Kucowski i in. 1987], jednak w większej części badanego terenu stężenia tego jonu są znacznie niższe; podobnie

jest z kationem Na^+ . Jon ten jako jeden z najłatwiej ługowanych z gleby przez wody opadowe może znajdować się w większych ilościach tylko wtedy, gdy obserwuje się ciągły dopływ związków sodowych do gleby [Czerwiński 1984] na przykład w wyniku chemicznej technologii odśnieżania ulic [Czerwiński 1989]. Jest to jednak wpływ krótkotrwały i odnosi się tylko do strefy bezpośrednio przyległej do jezdni.

Anion Cl^- jest usuwany z powierzchniowych warstw gleb jeszcze szybciej niż sód. Jego stężenie w badanych glebach jest znacznie niższe niż w glebach terenów przemysłowych. Zawartość w glebie łatwo rozpuszczalnego chloru nie powinna przekraczać 10 mg/100 g gleby. Analizowane tereny nie wykazują wysokiej koncentracji tego jonu, jedynie na niewielkich powierzchniach stężenie chloru może być szkodliwe dla roślin.

Stężenia SO_4^{-2} są wprawdzie znacznie niższe od ilości znajdujących w glebach Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego [Kucowski i in. 1987; Skawina 1967], lecz wiadomo, że akumulacja siarczanów na tych terenach jest bardzo wysoka. Jednak w ponad 50% analizowanych gleb ilość SO_4^{-2} przekracza stężenia dominujące w glebach Warszawy, co świadczy o zaznaczającym się wpływie Elektrociepłowni Siekierki na zawartość SO_4^{-2} w glebie.

Przestrzenne zróżnicowanie ilości soli łatwo rozpuszczalnych w glebach na analizowanym terenie nie jest jednakowe. Na ogół gleby zawierające najwięcej soli rozpuszczalnych są bardziej oddalone od elektrociepłowni niż gleby o mniejszej ilości związków rozpuszczalnych. Wyraźny brak strefowości w stopniu zasolenia gleb może być następstwem nierównomiernego opadania alkalicznych pyłów, zawierających CaO , MgO , K_2O i Na_2O emitowanych przez elektrociepłownię do atmosfery. Zakłócenia opadania na powierzchnię pyłów mogą być związane z różnymi kierunkami wiatru, obecnością na badanym terenie zadrzewień i zakrzewień oraz niskiej i wysokiej zabudowy mieszkaniowej. Ilość soli rozpuszczalnych w glebach może być również zależna od sposobu ich użytkowania. Łatwiej i szybciej ługowane są związki rozpuszczalne z gleb użytków rolnych niż z użytków zielonych charakteryzujących się dużym deficytem wody w okresie letnim i większą przepuszczalnością gleby. Dodatkowym i lokalnym źródłem podwyższającym ilość soli rozpuszczalnych w glebach jest nawożenie mineralne wszystkich użytków rolnych oraz obecność dróg i ulic, które w okresie zimowym odśnieżane są metodą chemiczną [Czerwiński 1970; Dobrzański i in. 1971].

W analizowanych próbach glebowych obserwuje się wyraźny wzrost zawartości Mg^{+2} w stosunku do innych kationów. Wprawdzie na 60,3% badanej powierzchni wśród soli łatwo rozpuszczalnych dominują sole o charakterze wapniowo-wodorowęglanowym, to jednak aż 30,7% gleb wykazuje hydrochemiczny typ magnezowo-wodorowęglanowy [rys. 3 i 4]. Jest to spowodowane zarówno emisją pyłów z elektrociepłowni, jak również z palenisk gospodarczych (domowych). Najbardziej typowe dla warunków klimatu umiarkowanego w części anionowej są sole wodorowęglanowe, one też dominują na 94,6% analizowanej powierzchni, natomiast zdecydowana przewaga jonu siarczanowego na 5,4% terenu świadczy o antropogenizacji środowiska.

WNIOSKI

Przeprowadzone badania pozwalają na sformułowanie następujących wniosków:

1. W wyniku opadu alkalicznych pyłów dymnicowych wokół Elektrociepłowni Siekierki nastąpiła zmiana odczynu gleby w kierunku alkalicznym.

2. W glebach przyległych do terenu elektrociepłowni utrzymuje się wyższa koncentracja kationów Ca^{+2} i Mg^{+2} , a stężenie jonu HCO_3^- zależy głównie od zawartości w glebie Ca^{+2} .

3. Stwierdzono wpływ elektrociepłowni na zawartość w glebie poszczególnych jonów związków rozpuszczalnych w wodzie, jednak koncentracja w glebie najbardziej szkodliwych jonów, takich jak Cl^- , SO_4^{-2} , nie przekracza wartości toksycznych dla większości roślin.

LITERATURA

- CZERWIŃSKI Z., 1970: Wpływ związków chemicznych stosowanych do odśnieżania na roślinność przyuliczną w Warszawie. *Ogrodnictwo* 10: 316–319.
- CZERWIŃSKI Z., 1989: Skład kationowy i anionowy soli rozpuszczalnych gleb Warszawy. Wyd. ? SGGW 22: 62–71.
- CZERWIŃSKI Z., 1984: Wpływ odpadów z Janikowskich Zakładów Sodowych na tereny rolnicze. *Rocz. Glebozn.* 35, 3–4: 87–89.
- DOBRAŃSKI B., CZERWIŃSKI Z., BOREK S., KĘPKA M., MAJSTERKOWICZ T., 1971: Wpływ związków chemicznych stosowanych do odśnieżania na zasolenie gleb zieleńców Warszawy. *Rocz. Glebozn.* 22, 1: 59–74.
- KUCOWSKI J., LAUDYN D., PRZEKWAŚ M., 1987: Energetyka a ochrona środowiska. Wyd. Naukowo-Techniczne, Warszawa. 56–59, 90–91, 222–223.
- LAUDYN D., 1982: Ochrona środowiska w Zagłębiu Górniczo-Energetycznym Bełchatów. Wpływ elektrowni Bełchatów 1 i 2 na środowisko. *Energoprojekt*: 9–11.
- PACYNA J., 1980: Elektrownie węglowe jako źródło skażenia środowiska metalami i radionuklidami. Wyd. Politechniki Wrocławskiej, Wrocław. 33–35, 57–58.
- PINKO L., 1980: Metody ograniczenia emisji SO_2 w energetyce. NOT, Warszawa ss. 73.
- REJMAN M., TRUSZKOWSKA R., 1985: Metody oceny wpływu przemysłu paliwowo-energetycznego na środowisko przyrodnicze. Wyd. PAN, Wrocław 14–16, 20–22.
- SKAWINA T., 1958: Procesy zniekształcenia gleb w okręgach górniczych i przemysłowych. *Rocz. Glebozn. dodatek 7*: 131–147.
- SKAWINA T., 1967: Charakterystyka glebowych zmian wywołanych przez zanieczyszczenie powietrza w Górnośląskim Okręgu Przemysłowym. *Zesz. Nauk. AGH.* 155.
- SKORUPSKI W., 1976: Zanieczyszczenie powietrza atmosferycznego na terenie Warszawy. Ekologiczne problemy miasta – Mat. z symp. Ochrona środowiska miejskiego. SGGW. Warszawa 195–196.
- WOJCIESZCZUK T., 1981: Ocena stopnia zasolenia gleb miejskich solami chlorkowymi, ich oddziaływanie na drzewa oraz możliwość zapobiegania skutkom nadmiernej akumulacji soli. Akademia Rolnicza w Szczecinie 3.

W. KWASOWSKI

SOILS SALINITY AND COMPOSITION OF READILY SOLUBLE SALTS IN SOILS IN THE VICINITY OF THERMAL ELECTRIC POWER STATION SIEKIERKI

Department of Soil Science, Warsaw Agricultural University

SUMMARY

The aim of the work was to investigate soils salinity and composition of soil soluble salts (in water) near Thermal-Electric Power Station Siekierki in Warsaw. Alkalinity of soils come from high content of ions Ca^{2+} and Mg^{2+} was found. Most of investigated soils contained a lot of magnesium, the concentration of Mg^{2+} ions was higher than 2 mg/100 g of soil on 52% of examined soils. The content of SO_4^{-2} ions was changed in wide range from 4.1 to 51.2 mg/100 g of soil. On 5.4% of investigated soils ions SO_4^{-2} were dominated. The low total content of readily soluble salts was observed. Maximum content of soils-soluble salts reached to 0.1%.

Mgr Wojciech Kwasowski

Katedra Gleboznawstwa SGGW

02-528 Warszawa, ul. Rakowiecka 26/30